

ГЕОРГИ ПЪРВЕВ (Велико Търново)

КОНСТАНЦКИЯТ СЪБОР (1414—1418) И УЧАСТИЕТО НА ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК В НЕГО

Григорий Цамблак е един от бележитите ученици на Търновската книжовна школа. Неговите исторически повести, жития, похвални слова, поучения и служби му определят място сред най-видните и талантливи български писатели през Средновековието. Върхна точка на неговото родолюбие е Похвално слово за Евтимий.¹ Образният език, на който е написано това произведение, голямата му емоционалност и патриотична насоченост са още едно доказателство, че годините не са били в състояние да заличат преживяното и мисълта за родината.

Докато литературното наследство на Григорий Цамблак е било и е обект за изследване от наши и чужди автори,² то неговата конкретна обществено-политическа дейност в това отношение е останала в сянка. Липсата на едно цялостно изследване в тая насока е една от основните причини за противоположни оценки на някои моменти от тази негова дейност. Разбира се, липсата на достатъчно документи и крайно сложната, пълна с противоречия обстановка, в която Цамблак работи, затруднява твърде много изследвачите.

Обществено-политическата дейност на Григорий Цамблак е неразривно свързана с литературното му творчество и в определена степен се извява чрез него. Завършващ момент, който дава израз на неговите обществено-политически тенденции, според нас се явява участието му в най-

¹ Вж. най-новото издание у П. Русев, А. Давидов, Ив. Гълъбов, Г. Данчев. Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. С., 1971, с. 112—233.

² М. Генев. Григорий Цамблак. (Из историята на културните отношения между българи, руси, сърби и румъни). БИБ. Т. 2, 1930, с. 150—183; В. Киселков. Митрополит Григорий Цамблак. С., 1946; В. Велчев. Творчеството на Григорий Цамблак в светлината на южнославянския ренесанс. — Език и литература, 1961, кн. 2, с. 15—38; П. Русев. Григорий Цамблак — български, сръбски, румънски и руски писател. — Трудове на ВПИ, т. IV, 1966—1967, с. 451—473; П. Русев, А. Давидов. Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература. С., 1966; К. Мечев. Григорий Цамблак. С., 1969; К. Мечев. Григорий Цамблак (Черти от неговата съвременност, творчество и личността му). — Векове, 1974, кн. 1, с. 36—43. А. И. Яцимирски, Григорий Цамблак. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности. СПб, 1904.

големия международен форум през Средновековието — Констанския църковен събор от 1414—1418 г.

Сравнително най-пълно този въпрос е засегнат от А. Яцимирски, който повече от 70 години си остава най-добрият изследвач на живота и литературното творчество на Цамблак. Трябва обаче да отбележим, че частта, посветена на Констанския събор, в сравнение с другите части е по-схематична и без необходимата задълбоченост при анализа на историческите факти.³

Целта на настоящата студия е да проследи на фона на т. нар. „велик разкол в католическата църква“ борбата на светските и духовните владетели за свикването на Констанския събор и задачите, които той трябвало да реши. Да посочи и анализира фактите и събитията, довели Цамблак до митрополитския престол в Киев, участието му на събора и отношението му към въпроса за унията между католическата и източноправославната църква.

Известният в историята на папството „Авиньонски плен“, продължил близо 70 години, завършил със завръщането на Григорий XI през 1377 г. от Авиньон отново в Рим.⁴ На следващата година той починал, но на неговото място кардиналите-италианци в Рим и кардиналите-французи в Авиньон избрали едновременно двама папи. В Рим се настанил Урбан VI, известен с прозвището „Страшния“, а в Авиньон бил избран женевският кардинал Роберт под името Климент VII. Така било поставено началото на известния в историята на католическата църква „велик разкол“, който продължил близо 40 години.

Европейските католически държави, кардиналите и висшият клир, градовете, университетите, а дори и католическите ордени се разделили на две групи. Всяка група подкрепяла един от двамата папи и веднага след неговата смърт избирала нов. Главната цел на двамата папи и на техните конклави била да привлекат колкото се може повече привърженици и да получат по-голямо признание сред католическия свят в Западна Европа. При осъществяването на тая задача те не подбирали средства.⁵

Деморализацията и разложението сред редовете на идеологическия крепител на феодалния строй — католическата църква — се осъществявали с най-бързи темпове. Това естествено не могло да не се отрази върху политическото и икономическото развитие на страните от Западна Европа. Разколът и разложението сред духовенството послужили като предпоставка за развитието на различни доктрини, чиято главна цел е била ограничаване властта на папата. На първо място тук трябва да отбележим утвърждаването на идеята за върховенството на църковния събор над папата или т. нар. концилиаризъм. Още Марсилиус от Падуа (ок. 1275 — ок. 1343), учен-философ, в своето основно произведение „Defensor pacis“, атакувайки теорията за божествения произход на властта, считал събора за най-висша църковна власт.⁶ В края на XIV в. тая идея била широко обоснована

³ А. И. Яцимирски. Григорий Цамблак. Очерк. . . , с. 187 и сл.

⁴ Fr. Ks. Serrpelt, K. I. Löffler. Dzieje Papieży, od początków kościoła do czasów dzisiejszych. Uzupeł. do rzeczy polskich Tad. Silnicki. Poznań, 1936, p. 279—295; J. Chélini. Histoire religieuse de L. Occident Médiéval. Paris, 1968, p. 371—413.

⁵ J. Umiński. Historia kościoła. T. I, Opole, p. 483—494; J. Chélini. Op. cit., p. 413—414.

⁶ J. Chélini. Op. cit., p. 428.

и разпространена от професорите на Сорбоната Пиер Д'Ели и Жан Шарлие, наричан още Герсон. Привържениците на концилиаризма считали, че при извънредни обстоятелства може да бъде свикан общ църковен събор без съгласието и участието на папата. В общи линии същността на концилиаризма се свежда до следното: „Най-висшата власт в църквата е църковният събор, а не папата. Църковният събор представлява цялата църква и само той в своята цялост е непогрешим.“⁷

В началото на XV в. папският престол в Рим бил зает от Григорий XII, а в Авиньон — от Бенедикт XIII. Опитите за преговори, целещи ликвидирването на схизмата, не дали никакви резултати. Една част от кардиналите на двата конклава на папите, несъгласни с тяхната неотстъпчивост, ги напуснали и решили да свикат в Италия общ църковен събор. Тяхното решение било подкрепено от редица държави, които дали съгласието си да участвуват. Съборът бил открит през март 1409 г. в гр. Пиза. Двата папи били обявени за еретици и свалени. Бил избран нов папа — седемдесетгодишният епископ на гр. Милано Петър Филаргос, който приел името Александър V. Григорий XII и Бенедикт XIII не приели решенията на събора, тъй като от гледна точка на каноническото право те не били законни. В резултат на техните действия папите вместо един сега станали трима. Разпокъсаността на католическата църква била пълна.⁸

През 1410 г. папа Александър V починал. На негово място бил избран неаполитанският кардинал Балтазар Коса, който приел името Йоан XXIII. Според някои изтъкваният от страсти неаполитанец бил по-подходящ за капитан на пирати, отколкото за папа.⁹

Йоан XXIII се отправил срещу Рим и успял за известно време да го завладее, но бил прогонен от привържениците на Григорий XII. Тогава той се обърнал за помощ към немския крал Сигизмунд Люксембургски. Кралят му обещал помощ при условие, че папата ще свика вселенски събор на католическата църква. Сигизмунд бил заинтересован от свикването на събор и ликвидирването на схизмата, защото при нейното съществуване стремежите му към императорската корона биха останали само мечти. След споразумението било решено да се обяви свикването на вселенски събор в гр. Констанц в Германия. Така се стигнало до Констанцкия събор, чиито заседания били открити тържествено от папа Йоан XXIII на 5. XI. 1414 г. и траяли до 22. IV. 1418 г.

Трябва да подчертаем, че съборите през XV в. не са били само събрания на църковни дейци, но играли ролята на международни конгреси, в които вземали участие най-изтъкнатите представители на политическата мисъл и култура. Всяка от страните, които участвували, се стремяла да изпрати на заседанията на събора най-добре подготвените си представители, които във възможната най-голяма степен да защитят нейните интереси. Разбира се, че на първо място стояли интересите на църквата и за тяхната защита тя не подбирала средства. Констанцкият събор бил най-забележителният от всички църковни събори през цялото Средновековие. Свикан на

⁷ J. Dobraczyński. Rozdarty kościół. Szkice historyczne z XIV w. — poł. XVI w. Warszawa, 1970, p. 106.

⁸ Ibidem, p. 107—108; J. Chélini. Op. cit., p. 415; Carl Grimberg. Histoire universelle. T. IV. Paris, p. 361—362.

⁹ J. Hraňická. Jan XXIII. Praha, 1966, 187 p.

първо място за разрешаването на църковни проблеми, той оказал влияние и върху общоевропейските политически събития.

Тук изпратили свои представители и наблюдатели всички католически страни и известни градове от Западна Европа. Въпреки че сведенията за броя на участниците, социалното им положение и заеманите от тях служби в различните извори¹⁰ да не съвпадат напълно, то в общи линии можем да приемем, че за периода от 5. XI. 1414 до 22. IV. 1418 г. в заседанията на Констанския събор са участвували: 5 патриарси, 33 кардинали, 47 архиепископи, 145 епископи, 150 игумени на манастири, около 5000 монаси и 13 000 свещеници, над 2000 делегати от 37 университета, 147 князе и графове, 1500 рицари с около 20 000 участници в техните свити. Председателствували двама папи — единият, Йоан XXIII, в началото, другият, Мартин V, в края. Активно участие в заседанията на събора взел и германският император Сигизмунд Люксембургски. Участвували като служители в папската курия също така и известните италиански хуманисти Поджо Брачолини и Леонардо Бруни, който от 1427 до 1444 г. бил канцлер на Флорентинската република.

Наред с официалните гости — представители на духовната и светската аристокрация, които взели участие в заседанията и различните комисии, в десетхилядният град Констанц, на брега на красивото Баденско езеро, се стекли много търговци, занаятчии, пътуващи артисти, трубадури, поети, различни скитници и всякакъв род подозрителни личности. Приема се, че за времето, през което е заседавал съборът, през Констанц са преминали около сто хиляди души.¹¹

В заседанията на събора наред с духовните лица участвували и светски. Тая практика била приложена за пръв път на събора в гр. Пиза през 1409 г. като последица от утвърждаването на идеята за върховенството на събора над папата. При провеждането на заседанията с цел да бъдат лишени представителите на Италия от болшинството на гласовете било направено още едно нововъведение. Участниците в събора били разделени на пет нации: италианска, френска, английска, немска и испанска, която била създадена по-късно. Поляците, чехите, унгарците и скандинавските народи били включени към немската нация. Въпросите били поставени и дискутирани най-напред в нациите, след това на общи сесии с представители от нациите и накрая се провеждали публични сесии. Всяка нация имала право на един глас.¹²

Съборът трябвало да реши три главни проблема: обединението на църквата под ръководството на един папа, осъждането на разпространените се широко в Европа еретически учения на Джон Уйклив и Ян Хус и да проведе реформи за заздравяване на отношенията в папската курия и сред целия клир. Наред с тия проблеми, засягащи църквата и религиозния живот, съборът трябвало да реши и въпроси от политическо естество. На първо място тук бил разискван въпросът за нашествието на турците и

¹⁰ H. F i n k e. Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils. Paderborn, 1889; Acta concilii Constantiensis, t. 1—4, Münster, 1896—1928; H. v o n d e r H a r d t a. Magnum oecumenicum Constantiense Concilium, t. 1—6, Berlin, 1697—1700.

¹¹ T. B r z o s t o w s k i. Paweł Włodkowic. Warszawa, 1954, p. 38; J. C h é l i n i. Op. cit., p. 417; J. D o b r a c z y Ń s k i. Op. cit., p. 175.

¹² T. B r z o s t o w s k i. Op. cit., p. 39.

заплахата, която те създавали за Византия, взаимоотношенията между Англия и Франция и между Полша и Тевтонския орден.¹³

Решаването на първата задача продължило твърде дълго време. Двамата папи Йоан XXIII и Григорий XII въпреки тяхното нежелание били обявени от събора за свалени съответно на 29. V. 1415 и на 4. VII. 1415 г. По-дълга съпротива оказал Бенедикт XIII. Неговата абдикация била провъзгласена на 26. VII. 1417 г. на XXXVII обща сесия на събора. Било решено изборът на нов законен папа да се извърши от 23 кардинали и 30 делегати от събора — по шест от всяка нация. Най-послед след тридневни заседания на 11. XI. 1417 г. за папа бил избран знатният римски гражданин и привърженик на концилиаризма Одо Колона, който започнал своя понтификат под името Мартин V. По тоя начин „великият разкол“ в историята на католическата църква бил ликвидиран,¹⁴ а с това и първата задача, поставена пред събора, разрешена.

Ученията на Джон Уйклив и Ян Хус, станали идеологическа основа на социалната борба в редица страни, били осъдени от събора и обявени за ерес. По отношение на великия чешки реформатор и неговия най-близък съидейник — Йероним Пражки, съборът показал в пълна мяра своята реакционност. Единствено полската делегация се обявила открито в защита на Хус. По тоя повод в прощалното си писмо до чехите Хус писал: „Поздравете пановете от полското кралство. . . бъдете им благодарни за това, че те като последни мои защитници се опълчиха срещу целия събор.“¹⁵

Във връзка с очакваната „Реформа в главата и в крайниците“¹⁶, имаща за цел заздравяването на папската институция и клира като цяло, съборът направил най-малко. Били приети два декрета — първият на общото заседание на събора, проведено на 6. IV. 1415 г., с който се постановявало, че всеки, в това число и папата, е длъжен да се подчинява безпрекословно на църковния събор по въпросите на вярата. Вторият, приет на XXXIX заседание от 9. X. 1417 г., задължавал папата да свиква редовно църковните събори. В това отношение бил набелязан следният ред: следващият събор да бъде свикан след 5 години, вторият — след 7 години, а след него да се свикват събори на всеки десет години. Взети били решения за твърде несъществени реформи. Така например числото на кардиналите било намалено на 23, на духовенството било забранено да носи светски дрехи и т.н.

Разложението сред клира толкова се задълбочило, че било трудно с такива полумерки да се постигне някакво оздравяване. В ръцете на папата останала твърде голяма власт, която той използвал активно още преди закриването на събора. Така например папата предоставил на Сигизмунд правото да използва сумата, събрана за една година от десетъка в пределите на Германия така, както намери за добре. Може би и за благодарност Сигизмунд водел за юздите коня на папата, когато той на 16. V. 1418 г. напуснал Констанц. Щедрият към своя класов събрат Мартин V обаче „забравил“ да заплати дълговете, които хората от неговата свита, брояща няколкостотин души, направили по време на събора. Това довело

¹³ J. Dobroczyński. Rozdarty kościół. . . , p. 176.

¹⁴ R. Metz. Histoire des conciles. Paris, 1968, p. 52; J. Dobraczyński. Op. cit., p. 185—186.

¹⁵ J. Chélini. Histoire religieuse de L'Occident Médiéval. Paris, 1968, p. 417—418; J. Dobroczyński. Op. cit., p. 180.

¹⁶ „Causa reformationis in capite et in membris.“

до обедняването, а дори и до разоряването на много семейства в Констанц.¹⁷

Понеже Григорий Цамблак участвувал в заседанията на събора от името на полско-литовското кралство, ще се спрем накратко върху проблемите, които поляците поставили пред събора и водили борба за положителното им разрешаване. Полско-литовската делегация на събора била подбрана грижливо и с оглед на задачите, които трябвало да решава. Начело застанал гнезненският архиепископ Николай Тромба, който преди това бил епископ на Галиция, а за известно време и подканцлер. Заедно с него в състава на делегацията влизали епископът на гр. Плоцк — Якуб Курдвановски, и епископът на Познан — Андрей Ласкаж, който бил убеден привърженик на концилиаризма. Най-представителният участник в делегацията и един от най-добре подготвените и активни участници в събора бил Павел Влодкович — доктор по право и ректор на Краковския университет. Наред с духовните лица имало и светски начело с известния полски рицар и кастелан на Калиш Ян от Тулешков. Участвували също така и други рицари, придружени от многобройна прислуга. Делегацията пристигнала на събора през януари 1415 г. и останала до неговото закриване — април 1418 г.¹⁸

Главният въпрос, който полската делегация поставила на събора и водила упорита борба за разрешаването му, били отношенията между Полско-литовското кралство и Тевтонския орден. През 1226 г. полският княз Конрад Мазовеcki поканил за борба с нахлуващите в неговите земи пруси създадения по време на кръстоносните походи Тевтонски монашеско-рицарски орден. Тевтонците се настанили в пограничните на Полша и Прусия земи, организирали свое управление и започнали да нападат и грабят земите на Прусия, Жмудия, Литва, а наред с тях и на Полша. Те оправдавали своите нападения с налагането на християнството над местното население. Съставен главно от немци, орденът изпълнявал ролята на преден отряд на германската агресия на Изток.

Обединението на Полша и Литва през 1385 г. и християнизацията на последната подкопали устоите на ордена и поставили началото на неговия край. Наред с военната дейност орденът започнал и активна дипломатическа дейност срещу Полско-литовското кралство, която особено се засилила по време на събора. В отговор Павел Влодкович написал и произнесъл пред участниците в събора няколко трактата, в които от позициите на хуманизма разглеждал принципни въпроси за властта на папата и императора върху езичниците. В тях той обосноваво отхвърлил практиката на ордена с оръжие да налага християнската вяра и защитил правото на езичниците на самостоятелно съществуване и организация.¹⁹

За да продължи политиката на дипломатически натиск, орденът използвал услугите на доминиканския монах Ян Фалкемберг. Той написал т. нар. „Сатира“, в която обвинявал поляците и техния крал, че са се съю-

¹⁷ J. Chélini. Op. cit., p. 422—423; Lexikon für Theologie und Kirche. Sechster Band. Freiburg, 1961, p. 501—504.

¹⁸ T. Silnicki. Sobory powszechne a Polska. Warszawa, 1962, p. 65—66; T. Brzostowski. Paweł Włodkowic. Warszawa, 1954, p. 42.

¹⁹ P. Włodkowic. De potestate papae et imperatoris respectu infidelium. Wyd. M. Bobrzyński.—Starod. Prawa Polsk. Pom., T. V, Kraków, 1878, p. 159—185.

зили с езичниците и са се превърнали в най-опасни еретици. Апелирал към всички светски и духовни владетели за тяхното пълно унищожаване.²⁰

Павел Влодкович по най-достоеен и убедителен начин защитил полско-литовския съюз. В написания от него нов трактат²¹ Фалкемберг бил разобличен и през месец юни 1417 г. доминиканският орден го осъдил на доживотен затвор. На 17. II. 1424 г. в Рим Фалкемберг се отказал публично от своето произведение и в присъствието на папата се извинил на полските представители.²²

В края на 1415 и началото на 1416 г., в подкрепа на основната делегация Ягело изпратил нова в състав от 60 души. В нея влизали представители на новопокръстеното население от Жмудия. Те разказали за зверствата и разрушенията, дори и на църкви, при нападенията на тевтонците.²³ Поради намесата на Сигизмунд спорът между Полско-литовското кралство и Тевтонския орден не бил разрешен в полза на поляците, но моралната победа била на тяхна страна.

С оглед политическото заздравяване на унията между Полша и Литва, а по всяка вероятност и още веднъж да покаже пред събора, че въпросите на вярата и църквата са му близки, Ягело изпратил трета делегация. Нейната цел била да осъществи уния между западнокатолическата църква и източноправославната в земите на Литовското княжество. Начело на тази делегация стоял киевският митрополит Григорий Цамблак, който се представил с достойнство пред тоя най-широк обществен форум.

Кои са били фактите, събитията и подбудите, обусловили участието на Цамблак в последните заседания на събора в Констанц?

Преживял ужаса на турското нашествие и завършилата трагично борба на своя народ, Григорий Цамблак напуснал столицата Търново и заминал за Цариград. Известно време работил в Патриаршията, ползвал библиотеките и заемал различни длъжности в нейната йерархия.

През 1401 г. той и дяконът Мануил Архонт били изпратени от цариградския патриарх Матей в Молдова. Целта на това пътуване била помиряването на молдовския епископ Йосиф, който бил под влиянието на митрополита на Галиция Антоний, с Цариградската патриаршия.²⁴ Политическата обстановка в Молдова в началото на XV в. била твърде сложна. През 1387 г., след като завзела Галиция, Ядвига отишла в Львов, където дошъл и Ягело. Тук именно молдовският владетел Петър I Мушат и влашкият господар Мирчо положили васална клетва пред кралската двойка на Полско-литовското кралство. На тази среща присъствували католическият архиепископ на Галиция Бернард и киевският и на цяла Русия православен митрополит Киприан.²⁵ Тази васална зависимост била отново потвърдена през 1402 г. от новия молдовски владетел Александър I Добрият.

През 1402 г. настъпват изменения и в политическата обстановка на Балканите. След разгрома на турците от татарите начело с Тимурланд в битката при Анкара на 28. VII. 1402 г. Византия получила така необходи-

²⁰ T. Brzostowski. Op. cit., p. 105—125.

²¹ P. Włodkowic. Tractatus de Ordine Cruciferorum et de bello Polonorum contra dictos fratres. Wyd. M. Bobrzynski, T. V. Krakow, 1878, p. 233—296.

²² T. Brzostowski. Op. cit., p. 154.

²³ Ibidem, p. 185.

²⁴ П. Русев, А. Давидов. Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература. С., 1966, с. 12—13 и бел. 1 на с. 13.

²⁵ Пак там.

мия ѝ отдих. Създали се твърде благоприятни условия за изграждането на коалиция на балканските народи срещу Турция. Византия, вместо да използва тая възможност, предпочела да влезе в договорни отношения със Сюлейман — един от синовете на Баязид. Тя го подкрепила активно в междуособните борби срещу неговите братя, които приключили едва през 1413 г.²⁶ С тия свои действия Византия се дискредитирала както по отношение на християнската църква, така и по отношение на християнските балкански народи. Опитът на последните за борба срещу турците, намерил израз във въстанието начело с Константин и Фружин през 1404 г., завършил с неуспех.²⁷

По това време Московското княжество било все още твърде заето с борби срещу татарите и с решаването на свои вътрешни проблеми. На призивите за помощ, които Византия отправила, московският княз Василий I изпратил само значителна парична сума.²⁸ В началото на XV в. Полско-литовското кралство било тази славянска държава, която била в състояние да заангажира Западна Европа и да защити балканските народи от турците. Като предпоставка в това отношение се явява обстоятелството, че нейните владения се намирали в непосредствена близост до земите, завладени или застрашени от турците. Този факт едва ли е останал незабелязан от Цамблак. След смъртта на кралица Ядвига в 1399 г. властта изцяло преминала в ръцете на Ягело и той се превърнал в самостоятелен монарх, а не в придатък, какъвто бил дотогава към „родената господарка на Полското кралство,“ както са титулували Ядвига в официалните актове.²⁹ Освен това на 12. VIII. 1399 г. на брега на р. Ворскла, ляв приток на Днепър, войските на Витовт — наместник на Ягело в Литовско-руското княжество, били жестоко разгромени от ханове Едигей и Тимур-Кутлук. Тоя неуспех прекъснал за един продължителен период сепаратистките стремежи на Витовт по отношение на Полша и с подписването на Виленско-радомската уния от 1401 г. било решено инкорпорацията на Литовско-руското княжество към Полша да се извърши след смъртта на Витовт.³⁰

Аспирациите, които Полско-литовското кралство проявявало на югоизток, най-вече към Молдова и Влахия, били продиктувани от развитието на стоково-паричните отношения и необходимостта от излаз на море. Понеже крайбрежните земи на Балтийско и Северно море се намирали в ръцете на Тевтонския орден, то естествено е Полско-литовското кралство да търси и да се стреми към излаз на Черно море.³¹ Васалната зависимост на Молдова била предпоставка и за засилване влиянието на полската католическа църква в нея. От това влияние живо се интересувала и папската курия в лицето на своите представители Йоан XII и Григорий XI. През 1370 г. в земите на Молдова се създадо католическо епископство с център

²⁶ Д. Ангелов. История на Византия. Т. III. С., 1967, с. 112—113.

²⁷ П. Петров. Въстанието на Константин и Фружин. — ИИИ, 1960, с. 187—215.

²⁸ Д. Ангелов. Цит. съч., с. 112.

²⁹ J. Dowiat. Polska-państwem średnowiecznej Europy. Warszawa, 1968, р. 237.

³⁰ Historia Polski. Т. I, cz. I do połowy XV w., р. 570; И. Б. Греков. Очерки по истории международных отношений Вост. Европы XIV—XVI вв., М., 1963, с. 78.

³¹ Historia Polski. Т. I, р. 571; J. Dowiat. Polska. . . , р. 335.

гр. Сирет, което било пряко подчинено на папата. Тогавашният молдовски владетел Лацку (1365—1373) също приел католицизма.³²

В началото на XV в., когато Цамблак се намирал в Молдова, тук се кръстосвали интересите на католическата и източноправославната църква. Александър I Добрият, който бил католик, проявявал завидна веротърпимост. Той осъществявал активни дипломатически контакти с Унгария, Полско-литовското кралство, Влахия, Византия и други страни. Основна цел на тия негови активни дипломатически контакти е била създаването на коалиция срещу общия враг — Турция. По всяка вероятност Цамблак като проповедник в митрополитската църква „Св. Йоан Кръстител“ в столицата Сучава е имал достъп в двора на Александър I. Тук той не бил само свидетел на усилията за спасяването на Молдова, но и активен участник.³³

Въпреки липсата на документален материал можем да допуснем, че Цамблак се е свързал със своя чичо Киприан, който по това време е киевски и на цяла Русия митрополит и деен привърженик на обединението на християнските народи срещу турските нашественици. Твърде възможно е с помощта на Киприан Цамблак да се е свързал и с наместника на Ягело в Литовско-руското княжество — Витовт. Фактът, че Цамблак, научавайки за смъртта на Киприан през 1406 г., продължава за Вилно и престоява известно време там, ни дава основание да предположим наличието на такава предварителна връзка.

Вероятно именно в Молдова у Цамблак се формира идеята за уния между западната католическа и източната православна църква — необходимо условие за създаването на единен фронт на християнските страни и народи от Източна и Западна Европа срещу нашествието на турците. Кое ни дава основание за такъв извод? Григорий Цамблак съзнава, че липсата на единство между балканските народи улеснява успеха на чуждото нашествие. Съвременник е на поражението на Сягизмунд Люксембургски край Никопол през 1396 г. Новият опит за съпротива през 1404 г. и неуспешният му край го убеждават, че само усилията на балканските народи не са достатъчни да спрат нашественика. Византия, на която разчитат християнските народи на Балканите, не оправдала техните надежди. От друга страна, в Молдова Цамблак се срещал с представителите на католическата църква и се убедил в правилността на толерантната религиозна политика на Александър I.

Към тоя комплекс от причини, действували за изграждането на политически мироглед у Цамблак, не бива да забравяме и влиянието, което ще да е упражнил всерусийският митрополит Киприан, който още през есента на 1396 г. след преговори с Ягело и Витовт в Киев предложил на цариградския патриарх осъществяването на уния между западната и източната църква.³⁴ В лицето на Полско-литовското кралство, зад което стоял католическият Запад, Цамблак виждал силата, която би могла да спре

³² J. D o w i a t. Hist. kościoła katolickiego w Polsce (do połowy XV w.). Warszawa, 1968, p. 189—191; П. Русев, А. Давидов. Цит. съч., с. 13, бел. Г.

³³ П. Русев, А. Давидов. Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература. С., 1966, с. 33—34.

³⁴ М. Д. Приселков. Троицкая летопись (Реконструкция текста). М., 1950, с. 46—47; И. Б. Греков. Очерки по истории. . . М., 1963, с. 75 и бел. 317; А. И. Яцимирски. Григорий Цамблак. . . , с. 183.

турското нашествие и да помогне за освобождението на балканските народи. За осъществяването на тая цел той посвещава своето слово, перо и дипломатически талант до края на своя живот.

Във връзка с престоя на Григорий Цамблак в Молдова А. И. Яцимирски развива тезата за неговото игуменство в манастира Нямец.³⁵ Тая идея се възприема от повечето автори, в това число и от някои български изследвачи.³⁶ На основата на най-новите румънски изследвания П. Русев оспорва убедително това твърдение и смята, че до 1406 г. Цамблак е бил проповедник в катедралната църква на гр. Сучава.³⁷

През есента на 1406 г. Григорий Цамблак заминал за столицата на Московското княжество, повикан от своя чичо Киприан, който от 1389 г. е митрополит на цяла Русия. Повод за това пътуване се смята изпратеното от Киприан писмо, за което сам Цамблак съобщава още в началото на своето Похвално слово за Киприан. Някои изследвачи смятат, че до заминаването на Цамблак за Русия той се намирал в Молдова,³⁸ други, че през 1406 г. Цамблак бил в Сърбия и оттам се отправил за Москва.³⁹

Във връзка със заминаването на Цамблак за срещата му с Киприан възникват два въпроса: дали Цамблак действително е получил писмо от Киприан или сам, по собствена инициатива, отива при него и какви са целите на неговото отиване в земите на Източна Европа, владени от Московското княжество, Литовско-руското княжество и Полша. За съжаление не разполагаме с изворов материал, който би ни дал възможност да решим тия въпроси. А. Яцимирски например изказва съмнение относно получаването на писмо от Киприан до Цамблак.⁴⁰ Голямото болшинство от авторите приемат декларацията на Григорий Цамблак по тоя въпрос. Логично е да приемем, че това писмо е последното между двамата, но едва ли ще е първото.

По втория въпрос в литературата се предполага, че „Киприан е желал да направи Цамблак свой приемник на поста митрополит на цяла Русия“⁴¹. Какви предимства би дала митрополитската длъжност на Цамблак при решаването на задачите, които той си бил поставил?

В ръцете на всерусийския митрополит се намирала духовната, а наред с нея и голямата икономическа, съдебна и политическа власт над източно-православното население в огромните територии на Московското княжество, Литовско-руското княжество, Галиция и Подолие, намиращи се под властта на Полша. Оттук е и стремежът на всеки един от държавните ръководители седалището на митрополита да бъде на негова територия, за да може да използва митрополитската власт и влияние за свои цели. Това водело до нарушаване неделимостта на митрополитската власт, срещу което Цариградската патриаршия реагирала много остро. Следователно зае-

³⁵ А. И. Яцимирски. Цит. съч., с. 129 и сл.; Вж. също и у П. Русев, А. Давидов, Григорий Цамблак в Румъния. . . , с. 36—37.

³⁶ М. Генов. Григорий Цамблак. Из историята на културните отношения. . . , с. 162—163; К. Мечев. Григорий Цамблак. С., 1969, с. 17—18.

³⁷ П. Русев, А. Давидов. Цит. съч., с. 37—38.

³⁸ А. И. Яцимирски. Цит. съч., с. 132.

³⁹ К. Мечев. Цит. съч., с. 17—18.

⁴⁰ А. И. Яцимирски. Цит. съч., с. 153.

⁴¹ И. Б. Греков. Очерки по истории международных отношений Восточной Европы. М., 1963, с. 109—110 бел. 151.

мането на митрополитската длъжност би съсредоточило твърде голяма власт в ръцете на Цамблак и би му дала много по-широко поле за действие.

Другият въпрос, който би могъл да се постави, е: защо именно през есента на 1406 г. Киприан извиква Цамблак? Изясняването на политическата обстановка, макар и в най-общи линии, в Московското княжество и Полско-литовското кралство, а също и тенденциите в тяхното развитие би ни доближило до правилния отговор.

В земите на огромната руска феодална държава, завладяна от татарите в средата на XIII в., в последната четвърт на XIV в. се оформят два единителни центъра: Великото московско княжество с център Москва и Литовско-руското княжество с център Вилно. За Литовското княжество XIV в. е период на широка експанзия в земите на днешна Белорусия и Украйна. Върхна точка тая завоевателна политика достигнала по времето на Олгерд (1345—1377) и неговия наследник Ягело (1377—1434), който от 1386 г. съгласно Кревската уния е коронован и за полски крал. Наместник на Ягело в Литовско-руското княжество бил неговият братовчед Витовт, който от 1401 до 1430 г. бил провъзгласен и за велик литовски княз. Несъгласен с все по-голямото обвързване на Литовско-руското княжество с Полша, Витовт започнал да проявява открити сепаратистични тенденции. Израз на тая негова политика било сражението, станало на 12. VIII. 1399 г. при р. Ворскла, ляв приток на Днепър, срещу татарите от Златната орда начело с Тимур-Кутлук.⁴² Тук Витовт бил разбит и принуден да търси сътрудничеството на полските феодали и на крал Ягело. През 1401 г. подписал Виленско-радомската уния, с която Литовско-руското княжество още по-тясно се обвързвало с Полша.⁴³

Унията била успех за експанзионистичната политика на полските феодали на Изток, но накърнявала интересите на руските, белоруските и украинските феодали, намиращи се на територията на Литовско-руското княжество.

Събитията през 1405 г. са особено важен момент, обусловил идването на Григорий Цамблак в Московското княжество. По това време митрополит Киприан бил на продължителна обиколка в земите на Литовско-руското княжество — посетил Луцк, Владимир и други градове. В някои от тях „по повелению Витовта“⁴⁴ сменил епископите, като поставил хора, удобни на Витовт. През същата 1405 г. „... великий княз Витовт поеха к каролу, а кароль Ягаило тако же поеха к Витовту, и съхашасе в граде Милолюбие, с ними же и митрополит Киприан и пребиша в купе неделю целу едину и разидоша се разно“⁴⁵.

Какви проблеми са били разисквани на тая среща в продължение на една седмица? За съжаление хронистът не споменава нищо, което би ни помогнало да дадем отговор на тоя въпрос. И. Б. Греков в своята работа също не дава определен отговор.⁴⁶ Според нас тук се е вземало решение под влияние на Ягело, но и в унисон с плана на Витовт за консолидация на руските земи около Вилно, като последният разшири започналата экс-

⁴² И. Б. Греков. Очерки... с. 78.

⁴³ Hist. Polski. T. I, cz. 1. Warszawa, 1958, p. 570.

⁴⁴ М. Д. Приселков. Троицкая летопис (Реконстр. текста). М., 1950, с. 459.

⁴⁵ Пак там, с. 459.

⁴⁶ И. Б. Греков. Восточная Европа и упадок Золотой орды. М., 1975, с. 253.

панзия срещу руските княжества със завземането на Вязма през 1403 г. и повторното завземане на Смоленск през 1404 г.,⁴⁷ и срещу земите на Московското княжество.

Освен това можем да предположим, че на срещата Ягело и Витовт с цел да намалят влиянието на московския княз Василий I в земите на Литовско-руското княжество са поставили въпроса пред Киприан да се съгласи със създаването на отделна митрополия и самостоятелен митрополит за източноправославното население в Литовско-руското княжество и да подкрепи това искане пред цариградския патриарх. Това впрочем не е нещо ново, тъй като през 1358—1361 г. са съществували двама митрополити.⁴⁸ Пък и самият Киприан започнал своята висша духовна кариера през 1375—1381 г. като митрополит на Литовско-руското княжество.⁴⁹

Вероятно Киприан, след като е разбрал, че не е в състояние да запази целостта на митрополията, но за да има все пак известно влияние в земите на Литовско-руското княжество, е предложил за митрополит кандидатурата на Цамблак. Той е притежавал необходимите качества на духовник, проповедник и църковен писател. Не е изключено Ягело и Витовт да са познавали неговата дейност в Молдова или най-малкото да са чували отзиви за нея. Освен това Цамблак е бил външно лице, което също не е без значение. Завръщайки се в Москва в началото на 1406 г.⁵⁰ Киприан по всяка вероятност е написал писмото до своя племенник, в което му е изложил и мотивите на своята покана. Тоя предполагаем развой на събитията обяснява и факта, че Цамблак, преди да отиде в Москва на среща с Киприан, се отправя към столицата на Литовско-руското княжество.

Междувременно експанзията на Витовт на Изток продължавала, подпомагана активно и от полския крал Ягело.⁵¹ В началото на 1406 г. Витовт нападнал Псковската земя, с което фактически започнала война между Московското княжество и Полско-литовското кралство. Войната завършила с подписването на мир при р. Угре през 1408 г.⁵²

Тоя развой на събитията потвърждава стремежа на Витовт да има свой митрополит за утвърждаването на политическата и духовната власт над населението в новозавладените земи. Междувременно през есента (на 16. X. 1406 г.) митрополит Киприан се разболял и починал в Москва след тридесетгодишна митрополитска дейност.⁵³ Известието за смъртта на Киприан достигнало Цамблак при р. Неман на път от Вилно за Москва.

Неочаквано изменилата се обстановка представила пред Витовт по-широки перспективи. Сега той получил възможността на овакантината длъжност да предложи на цариградския патриарх кандидатурата на свой човек, с помощта на когото би могъл да засили влиянието си сред населението в земите на Великото московско княжество. За целта обаче бил необходим човек, който добре да познава църковните дела и политика на територията на цялата митрополия. Това обстоятелство обяснява факта, защо Витовт не издигнал кандидатурата на Григорий Цамблак, а предло-

⁴⁷ В. Л. Черепнин. Образование Русского централ. государства. М., 1960, с. 711.

⁴⁸ И. Б. Греков. Восточная Европа. . . , с. 56—57.

⁴⁹ И. Б. Греков. Очерки по истории. . . , с. 63—64.

⁵⁰ М. Д. Приселков. Троицкая летопис. . . , с. 460.

⁵¹ И. Б. Греков. Очерки. . . , с. 83—84.

⁵² В. Л. Черепнин. Образование. . . , с. 713—714.

⁵³ М. Д. Приселков. Цит. съч., с. 462—463.

жил площкия епископ Теодосий.⁵⁴ По понятни съображения кандидатурата на Теодосий била отхвърлена от цариградския патриарх и за Киевски и на цяла Русия митрополит бил ръкоположен през 1409 г. гъркът Фотий, когото Витовт също бил принуден да признае.⁵⁵

Междувременно назрявало решително сблъскване между Тевтонския орден, от една страна, и обединеното Полско-литовско кралство, от друга. Поставена била на изпитание историческата целесъобразност на Кревската уния от 1385 г. На 15 август 1410 г. при Грюнвалд тевтонците били напълно разгромени от обединените славянски сили.⁵⁶ Несъмнено победата над Тевтонския орден е направила на Цамблак, както и на съвременниците му в Европа, твърде силно впечатление. Тоя факт бил още едно потвърждение на неговата идея за могъществото на обединените славянски сили. Разгромът на тевтонците допринесъл извънредно много и за засилването на международния авторитет на Полско-литовското кралство.

След победата при Грюнвалд Витовт насочил своето внимание към Псковското и Новгородското княжество. Използвайки връзките си с новия хан на ордата, Витовт успял да ги подчини и да ги принуди да плащат годишен данък.⁵⁷ Тая експанзия била в интерес и на Ягело, който с Городелската уния от 2 октомври 1413 г. успял да обвърже още по-тясно Литовско-руското княжество с Полша.⁵⁸ Отново, продиктуван от развоя на събитията, пред Витовт се изправил проблемът за „свой митрополит“, който с помощта на църковната институция да утвърждава властта му, наложена със сила в руските княжества. Новият митрополит Фотий бил решително на страната на московския княз Василий и енергично противодействувал на литовското влияние. Създада се реална възможност за Цамблак да засили своите аспирации към самостоятелен митрополитски пост в Литовско-руското княжество. Своята първа крачка в това отношение Цамблак направил през 1409 г. в Киев, където произнесъл написаното от него в периода 1407—1409 г. Похвално слово за Киприан.⁵⁹

Хронологията на четирите църковни решения в Новогрудек от началото на 1414 до 15 ноември 1415 г., когато Цамблак бива избран за митрополит на Литовско-руското княжество, е известна и ние няма да се спираме на нея.⁶⁰ Фактът, че Ягело и Витовт са се отказали от кандидатурата на площкия епископ Теодосий и са се съгласили да бъде избран за митрополит Цамблак, когото цариградският патриарх Евтимий, а също и неговият наследник Йосиф II са отлъчили от църквата и анатемосали,⁶¹ ни дава основание да твърдим, че ръководителите на Полско-литовското княжество не са се съобразявали твърде много с мнението и действията на Цариградската патриаршия. Освен това Цамблак вероятно е дал съгласието си, след като бъде избран за митрополит, да подкрепя и утвърждава църковната политика на Ягело и Витовт.

⁵⁴ А. И. Яцимирски. Цит. съч., с. 158; И. Б. Греков. Цит. съч., с. 109.

⁵⁵ И. Б. Греков. Восточная Европа и упадок Золотой Орды, с. 291.

⁵⁶ Hist. Polski. T. I, cz. I, p. 573—579.

⁵⁷ И. Б. Греков. Восточная Европа. . . , с. 289—290.

⁵⁸ Пак там, с. 286.

⁵⁹ К. Мечев. Григорий Цамблак. С., 1969, с. 59—82.

⁶⁰ И. Б. Греков. Восточная Европа. . . , с. 291 и сл.

⁶¹ Пак там, с. 296.

Присъстващите на събора в Новоградци отци изпратили до всички епископи писмо, с което обясняват причината за смъкването на Фотий от митрополитския престол и съобщават за избора на Цамблак.⁶² В писмото ясно личат дипломатическите похвати и полемичният стил на Цамблак.

В писмото участниците в събора обвиняват Фотий, че „имаме пастор на име, но не и на дело: защото той самият нито оставаше при собствената си църква, дадена му от бога, нито пасеше божното стадо, но натрупващ църковните доходи, живееше на друго място.“⁶³ Всичко това насочвало църковното стадо по гибелен път.

Правото на събора да избира митрополит без съгласието на патриарха е израз на съборната идея, която по това време се утвърждава и в католическата църква. Неин привърженик е и Цамблак. Освен това изборът се базира и на историческия опит на българите и сърбите.⁶⁴

Първият етап от плана на Ягело и Витовт за уния на църквите в Полско-литовското кралство с избирането на Цамблак за митрополит на източноправославната църква в Литовско-руското княжество бил осъществен. С реализирането на втората част от плана трябвало да се изчака, тъй като на Констанския събор все още не бил избран законен папа. Ягело още преди избирането на Цамблак предприел действия за пропагандиране и обезпечаване на унията пред участниците в събора. Към тия действия (в хронологичен ред) трябва да причислим мисиите на могилския абат Ян Стехер и на викария на Доминиканския орден за източните провинции Теодор от Цариград, които пристигнали на събора през януари и октомври 1415 г., писмото на Ягело до папа Йоан XXIII, прочетено на приема на посланичеството от Жмудия на 4 декември 1415 г. и др.⁶⁵

След като в Полша се получило известието, че на 11 ноември 1417 г. съборът избрал папа Мартин V, към Констанц се отправило третото полско-литовско посланичество начело с митрополит Григорий Цамблак. Сведения за състава на посланичеството, пристигането му в Констанц и впечатлението, което то направило на участниците в събора, черпим от хрониката на констанския гражданин Улрих фон Рихентал.⁶⁶ Трябва да посочим, че Рихентал е склонен към преувеличаване на фактите и събитията, които отразява. Тая неточност по пътя на критически анализ разкрил и Хенри Лисковски.⁶⁷ Тук ние ще посочим само един пример в това отношение: Рихентал съобщава, че след църковната служба на 7 март 1418 г. папа Мартин V държал проповед, която била слушана от 150 хиляди души, след като целият Констанц по това време брой едва 10 хиляди жи-

⁶² Ign. Kulczyński. Specimen ecclesiae Ruthenicae ab origine. Parisiis, MDCCXXXIII, p. 207—210.

⁶³ „...habentes utpote pastorem nomine, sed non operre: nec enim ipse residebat ad propriam Ecclesiam datam sibi a Deo, nec plebem Dei pascebat...“ Ibidem p. 207.

⁶⁴ Ibidem, p. 208.

⁶⁵ H. Liskowski. Kwestya unii Kościoła wschodniego z zachodnim na soborze konstanckim. Przegląd Kościelny, t. IX, 1906, p. 9—10, 14—16; T. Silnicki. Sobory..., p. 93—94.

⁶⁶ Ulrich v. Richentalis. Chronik des Constanzer Concils. Ed. M. R. Buck, Tübingen, 1882, p. 128—132; A. Prochaska. Na Soborze w Konstancyi. — Rozpr. AU., Wydz HF, t. 35, Kraków 1893, p. 46.

⁶⁷ H. Liskowski. Op. cit., p. 181—186.

тели.⁶⁸ Много по-достоверен е Рихентал при изобразяването на гербовете на участниците в събора.⁶⁹

На 25 февруари 1418 г., два месеца преди закриването на събора, се състояла тържествената аудиенция при папа Мартин V, на която присъствувал и император Сигизмунд. На срещата Григорий Цамблак бил придружаван от гнезненския архиепископ Николай Тромба, от епископа на Плоцк Якуб Курдвановски и от шестима монаси от Ордена на св. Василий.

Подробни и най-пълни сведения за този важен момент от живота и делото на Цамблак, а също и за цялостното развитие на събитията по време на събора черпим от дневника на италианския кардинал Филастър, който като член на конклава е присъствувал лично на срещата.⁷⁰ Тъй като Григорий Цамблак не е знаел латински език, встъпителното слово към папата, в което се изтъквали подбудите и целите за посещението му на събора, било произнесено от августинския монах Мавриций Рвачка — доктор по теология и чех по народност. Той бил привърженик на концилиарната идея и в острия спор между Тевтонския орден и Полско-литовското кралство се обявил решително в защита на последното.⁷¹ За съжаление кардинал Филастър почти не засяга съдържанието на встъпителното слово,⁷² чийто пълен текст се намира в Кралската библиотека в Мюнхен.⁷³

След това Мавриций Рвачка прочел публично декларацията на киевския митрополит по въпроса за обединението на църквите.

С уводните думи, като използва общоприетото обръщение „Преблажени отче“, Цамблак изказва благодарност към безсмъртния бог, който го е направил достоен тъкмо сега, след голямата загуба, която църквата е понесла от продължителната схизма, да застане пред негова светлост папата. По-нататък Цамблак изтъкнал, пак в унисон с канона, че благодарение на Мартин V всички пречки за човешкото спасение са премахнати и корабът на св. Петър е изведен в безопасен пристан.⁷⁴

Преценявайки резултатите от схизмата в католическата църква, Цамблак посочва, че „...на нас, чуждестранните народи, схизмата причини големи забърквания в главите...“,⁷⁵ но след нейното ликвидиране „необикновено удоволствие и естествена радост обхвана всички нас, които живеем в онези области на Русия“.⁷⁶

В следващите редове е изложено личното отношение на Цамблак към унията. „И понеже аз също, преблажени отче, отдавна жадувах тази света уния, отидох при моя най-християнски настроен господар, царя господар на Полша...“⁷⁷ Той е дошъл на събора, за да може с останалите християни

⁶⁸ Ulrich v. Richental's. Chronik. . . , p. 129.

⁶⁹ Ю. Бегунов. Гербът на Григорий Цамблак. — Език и лит., 1973, кн. 4, с. 66—71; F. Piekosinski. Coście polscy na soborze w Konstancji. Roz. pr. AU., Wyzd. HF., t. 37, Krakow 1899.

⁷⁰ H. F i n k e. Forschungen und quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils. Aus dem Tagebuche des Kardinals Fillastre. Paderborn, 1889, p. 163—242.

⁷¹ Ottův Slovník naučný, т. XXII, Praha, 1904, s. 388.

⁷² H. F i n k e. Forschungen. . . , p. 238.

⁷³ Cod. 13421, fol. 166—169.

⁷⁴ H. F i n k e. Forschungen. . . , p. 238.

⁷⁵ „...magnas notis exteris naconibus mencium conturbaciones attulit scisma...“
Ibidem, p. 239.

⁷⁶ Ibidem, p. 239.

⁷⁷ „Cum itaque ego, beatissime pater, dudum hanc sanctam unionem desiderarem...“
Ibidem, p. 239.

да се наслади на мира на божията църква, „ . . . освен това да моля, с каквито мога молби, ваша светлост доколкото. . . , дотолкова да стане унията между онази Източна църква със светата Римска църква.“⁷⁸

След това Цамблак изтъква, че „жадува тази пресвета уния, преблагжени отче, пресветият мой господар, господарят император константинополски, синът на вашата светост, дори патриархът на онзи град, и останалите християнски народи на ония области, както почувствувах (разр. м. Г. П.), понеже вече достатъчно беше говорено по тоя въпрос в присъствието на вашата светлост от легата на самия пресветъл господар император. . .“⁷⁹

С израза, „както почувствувах“, Цамблак иска да покаже независимостта на своята мисия от Цариград, че не е бил запознат предварително с речта на императорския легат и както всички присъстващи я е чул на събора.

След като излага своето и на своя „най-християнски настроен господар, царя господар на Полша, и на княза господар Витовт, неговия брат“, желание за уния, Цамблак се спира върху най-важния момент от цялата грижливо подготвена акция — пътя, по който ще се извърши обединението между двете църкви.

Тук той изоставя всички суперлативи по отношение на папата и твърдо и безкомпромисно заявява, че „ . . . след като е запазено това, щото дължимият и достоен за почит път да е и обичайният, разбира се, чрез свикването на съвет, като се съберат и от двете страни опитни и вещи в правото, които да обсъдят въпросите за верските задължения“ (разр. м. — Г. Л.).⁸⁰

В края Цамблак изразил надеждата, че ще може да види осъществена унията и отново изсипал комплименти по адрес на папата.⁸¹ В отговор папата поздравил Григорий Цамблак за намеренията и обещал да вземе под внимание проблема за унията и да назначи ден за нейното обсъждане.⁸² След това било прочетено писмото на полско-литовския крал Ягело до папата. В него ставало дума за „Григорий, мъж забележителен със своите нрави и със знанието си на гръцки и руски език“. Той „митрополит на цяла Русия и на източните страни“ бил насочен от краля към „ваша светлост“ (папата) да намери и предложи подходящи начини и пътища, за да се включи със своите хора в римската църква.⁸³ Последвала обичайната церемония при такива случаи и аудиенцията завършила.

⁷⁸ „ . . . insuper eciam ut roga rem, quibus precibus possim, sanctitatem vestram, quatinus. . . quatinus fiat unio inter illam ecclesiam Orientalem cum sancta Romana ecclesia. . .“ Ibidem, p. 239.

⁷⁹ „Cupit hanc sanctissimam unionem, beatissime pater, serenissimus dominus meus, dominus imperator Constantinopolitanus, filius sanctitatis vestre, patriarcha eciam illius urbis ceterique populi christiani illarum partium, si c u t p e r s e n s i, quod jam prelocutum fuit de hac materia in presencia sanctitatis vestre per legatum ipsius serenissimi domini imperatoris. . .“ Ibidem, p. 239.

⁸⁰ „ . . . hoc servato, ut cum via debita et honesta atque consueta fiat, scilicet per congregationem concilii, ut utrimque congregentur periti et experti juris, qui discernant de negociis fidei. „Ibidem, p. 240.

⁸¹ Пълният текст на речта с превод и коментар ще бъде публикуван отделно в съавторство с Красимир Банев, комуто благодаря за помощта.

⁸² H. F i n k e, Forschungen. . . , p. 240.

⁸³ Monumenta Medii aevi Historica. T. 12. N. 81, p. 98—100, Cr. 1891.

Подготвена и започнала добре, акцията за сключване на уния през 1418 г. поради редица обективни и субективни причини не дала резултат. Цамблак се завърнал във Вилно и след една година починал.

От казаното дотук бихме могли да направим някои изводи. Григорий Цамблак е бил свидетел и преживял нашествието на турците в България. Картиката на нещастията, стоварили се върху нашия народ, живяла дълго в неговото съзнание. Вярвал твърдо в близкото освобождение на народа и посветил своята литературна и обществено-политическа дейност на тая цел.

Разбрал, че само с обединените сили на балканските народи турците не могат да бъдат спрени. Срещу тях трябва да се търсят могъщи съюзници. Тъй като Великото московско княжество поради непрекъснатите си освободителни борби с татарите не могло да окаже необходимата военна помощ, той насочил вниманието си към Полско-литовското кралство.

По пътя на упорита борба и с цената на много усилия успял да се издигне на поста киевски митрополит, която длъжност му дала много по-голяма възможност за резултатна дейност, насочена към реализиране на заветната цел. За засилване на политическата уния между Полша и Литовско-руското княжество той работил упорито за осъществяването на църковна уния. Обединено в политическо и църковно отношение, Полско-литовското кралство, чиито земи граничели с Балканския полуостров, би могло да окаже решаваща помощ в борбата срещу турците и да бъде спасител на Европа.

В историята на униятското движение единствен Григорий Цамблак на Констанцкия събор издигнал и отстоявал искането за уния не по пътя на поглъщане и подчинение на източната православна църква от католическата, а по пътя на преговори между две равни и пълноправни страни. Това е заслуга, която не бива да се забравя.

С цялата своя дейност Григорий Цамблак се изявява като голям хуманист. Той е бил за уния, защото само по този начин е могло да се разчита на помощ от Западна Европа за освобождаването на родината и спасяването на другите народи от жестокостите на азиатците-турци. Потвърждение за правилността на неговите действия виждаме четвърт век след неговата смърт в провеждането на кръстоносния поход от 1443—1444 г. начело с полско-литовския и унгарски крал Владислав III Варненчик.